

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 463/1-ХП/20 04.04.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 04.04.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: САНЦАК 1941-1943, докторанда Милутина Живковића.

За ментора је одређен проф. др Љубодраг Димић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/2306</u>	
(број захтева)	
<u>5.04.2013.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Санцак 1941-1943

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Милутин (Душан) Живковић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2010. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата: _____

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: _____

Година одбране мастер рада:

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 4.04.2013. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Милутина Живковића

Име и презиме ментора: Љубодраг Димић

Звање: редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Историја српске државности, III, Србија у Југославији, Београд 2001, 472.
2. Срби и Југославија – простор, друштво, политика, Београд 1998, 191.
3. Српски културни клуб између културе и политике, Књижевност, 9-10, 1993, 858-903;
4. Rat i istoriografija, The Second World War and National Question in ex Yugoslavia, Sevilja 2008, 95-114.
5. Статистика “Бањичких књига” – Скица за групни портрет заточеника логора Бањица, у Логор Бањица – Књига затиченика Концентрационог логора Београд - Бањица (1941-1944), Београд 2009, 22-49.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, ANCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, ANCI и SCIE листе, као и ERIH листу,

листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односно дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ПРЕДЛОГА ТЕМЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ
„САНЦАК 1941–1943.“

Предмет истраживања:

Многа питања које је Други светски рат „отворио“ у Санцаку још увек нису добила свој историографски одговор. Данас се пред научну историографију постављају два задатка. Први, да радом на историјским изворима и научној литератури истражи нове теме којима се досадашња историографија није бавила и друго, да преиспита досадашње историографске резултате који се тичу дешавања у Санцаку током четири ратне године у Србији.

О дешавањима у Санцаку током Другог светског рата написано је неколико књига, које не прекорачују уске оквире локалне историје и један преглед публицистичког типа. С друге стране, ова тематика је узгредно обрађивана кроз монографије о историји Црне Горе и Србије у Народноослободилачком рату, као и у монографијама које се тичу окупационог система на територији целе Југославије. Међутим, изосталао је свеобухватно истраживање историјских догађаја који су се током ратних година одиграли на подручју Санцака.

У средишту нашег истраживања биће дешавања у Санцаку током 1941–1943. године. То је и основни предмет наше будуће докторске дисертације. Санцак је тада представљао важан стратешки простор на коме су се сукобљавали интереси држава које су извршиле војно разбијање Краљевине Југославије, њену поделу и окупацију, као и творевина, попут Независне Државе Хрватске (НДХ) и Велике Албаније, које су настале на територији некадашње југословенске државе вољом окупационих сила. Немачка је као супериорна војна сила била заинтересована пре свега за експлоатацију рудника Трепча и обрађала је више пажње на источне делове Санцака. Италија, која је контролисала највећи део ове области, намеравала је да преко ње повеже и учврсти друге делове Југославије које је окупирали – Црну Гору, Косово и Метохију и Херцеговину. НДХ је видела могућност сопственог ширења преко домаћег муслиманског становништва, које је посматрала као своје грађане, односно исламизоване Хрвате. Пошто су „амбиције“ Загреба досезале све до Новог Пазара, оне су се поклапале са интересима још једне квинслиншке творевине, Велике Албаније. Иста је тежила да преко Косова и Метохије и муслиманског живља настањеног у Санцаку, обухвати у својим границама целу ибарску долину.

Простор Санцака је имао важну улогу у плановима антифашистичких покрета у Србији и Црној Гори. Он је пре свега, повезивао два главна жаришта отпора окупатору – Србију и Црну Гору. Такође, Санцак је као брдовито и неприступачно подручје био „склониште“ за партизанску, односно четничку главну команду, после немачке офанзиве у јесен 1941. године. Стварањем слободне територије око Нове Вароши у децембру 1941.г постао је и центар устанка. Јосип Броз Тито сматрао је Санцак могућом базом за партизанску офанзиву ка Србији у пролеће

1942. године. Исту улогу Санџак ће имати и после повратка партизанских снага из Босне средином 1943. године. Стога се за партизански покрет, али и покрет Драгољуба Михаиловића, од почетка устанка наметнула потреба да овај простор ставе под своју политичку и војну контролу и спрече његово цепање. Током 1941.г основан је Обласни комитет Комунистичке партије Југославије (КПЈ) за Санџак који је био директно везан за Централни комитет КПЈ, као и Главни штаб Народноослободилачких партизанских одреда за Санџак, који је објединио команду над свим партизанским јединицама са овог простора. Средином 1942.г партизански одреди из Санџака су издвојени у III Пролетерску бригаду. С друге стране, Драгољуб Михаиловић усредосредио се на заштиту и јачање српског становништва у Санџаку, односно вођење грађанског рата против комуниста. Михаиловић је сматрао да је територија Санџака, као веза са Црном Гором, неодвојива од Србије. Он је Санџак видео и као етнички „чист“ простор без муслиманског становништва. Што се тиче муслиманске елите у Санџаку један њен део је тежио да овај простор интегрише у оквиру граница НДХ да би га повезао са Босном и Херцеговином. Супротно овим плановима неки муслимански прваци су Санџак видели као саставни део Велике Албаније.

Због свега наведеног, подручје Санџака је било поприште честих оружаних сукоба током целог периода 1941–1943. Битка за Пљевља је била највећа акција и најтежи пораз који су партизани претрпели у Санџаку у првој години рата. Напад на Сјеницу је био посебан по томе што су град од комуниста браниле удружене снаге муслимана и Срба иако није било окупаторских трупа у граду. У етничко-верским сукобима у околини Новог Пазара и Рашке током новембра 1941.г албанске снаге са Косова и Метохије покушале су да кроз долину реке Ибар продру у централну Србију. Грађански рат се интензивирао током 1942. и 1943. године и водио се између четничка и партизана, односно четника и муслиманских формација. Врхунац сукоба између припадника Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) и муслимана је поход војводе Павла Ђуришића почетком 1943.г када је страдало неколико хиљада муслимана. Да би уништили партизанске снаге у Санџаку Немци и Италијани, потпомогнути четничким одредима ЈВуО, средином 1943.г спроводе операцију „Шварц“, током које су окупаторске трупе причиниле низ злочина против српског становништва.

Наведени сукоби одвијали су се у изразито сиромашној, привредно-економски и културно заосталој области, у којој већина становништва није имала основне услове за живот. У Санџаку је 1941.г живело око 254.000 становника. Од тога је било 57% становништва православне вероисповести и 43% исламске. Неписменост је износила 76% од укупног броја становника. Године 1931. у Санџаку је на располагању било 7 лекара и 171 болеснички кревет. Стога је, на пример, смртност новорођенчади била највећа у Краљевини Југославији (на 1.000 новорођених умирало 142 деце).¹ Гледано са економског становишта, Санџак је био најнеразвијенији део Србије, без иједног индустријског постројења и са изразито екстензивном земљорадњом. Стога је током зиме 1941–1942. године завладала глад која је утицала на повећану смртност становништва. Поред тога, ова област је била мултиетничка, мултиконфесионална и мултикултурална средина оптерећена наслеђем вишевековних етничких и верских сукоба. У међуратном периоду

¹ М. Ђуковић, *Санџак у НОБ-у*, Београд, 1964, стр. 5–27.

комитска четовања и међусобна убијања Срба и муслимана престала су тек 1929. године, али су се спорадични сукоби наставили све до почетка рата, када су почели нови етнички сукоби већих размера.

Циљеви истраживања:

Примарни циљ нашег рада представља покушај да се прикажу политичке, војне, економске, социјалне, верске и културне прилике у ратом захваћеном Санцаку током 1941–1943. године. У складу са тим даћемо и опис историјског развоја простора Санцака од административне јединице у Османском царству до географског појма у Краљевини Србији и предратној Југославији.

Пред наше истраживање се, као циљ, поставља задатак да објасни геополитички значај Санцака током прве три године рата на простору Србије и то као раскрснице важних путева и области богате рудним и другим сировинама, те да укаже на различите тежње и сукобљене интересе окупатора, квинслиншких творевина и антифашистичких покрета у овом делу Србије.

Историјска реконструкција окупационих система на овом подручју, пре свега италијанског и немачког, али и НДХ и Велике Албаније, представља још један од циљева овог истраживања. Разумевање функционисања окупационих система НДХ и Велике Албаније траже већу пажњу историчара због посебности које су испољавале на етничком, верском, социјалном и културном плану.

Наредни циљ истраживања је сагледавање односа између муслиманског и српског становништва у Санцаку из контекста присуства окупатора. Саставни део тог сегмента истраживања је и недоследност ратне политике муслиманске елите из Санцака, која је била расплнута између НДХ, Велике Албаније, Италије, Немачке и Турске.

Посебан утицај на муслиманско становништво у Санцаку имали су њихови прваци: Аћиф Хаџиахметовић Ђљута, Хасан Звиздић, Сулејман Пачариз, Осман Растодер и др. Пред ово истраживање се поставља задатак да објасни због чега су ове личности имале велики углед међу муслиманима и како су креирале историјске догађаје на овој територији.

Намера на је, такође, да сагледамо ратну свакодневницу у Санцаку оптерећену разарањима, економском неразвијеношћу, непросвећеношћу становништва, социјалном бедом и етничко-верском шароликошћу.

Један од циљева је и анализа војног и идејног развоја партизанског покрета у Санцаку, уз критички осврт на намену и функционисање институција КПЈ у Санцаку за време 1941. и 1942. године, стварање слободне територије у Новој Вароши и комунистички терор на простору Санцака.

Наредни циљ истраживачког рада је сагледавање војног и идејног развоја покрета Драгољуба Михаиловића у Санцаку. Онда осврт на односе између водећих људи овог покрета и окупатора (пре свега Италијана), прогоне муслиманског становништва од стране одреда Југословенске војске у отаџбини, као и на политику заштите Срба у овим крајевима.

Циљ истраживачког рада представља и дефинисање начина организације и функционисања квинслиншких јединица на овом простору, пре свега Муслиманске милиције, затим војних и полицијских формација „Недићеве“ Србије и албанске жандармерије.

Основне хипотезе:

- Простор Санцака географски смештен на тремеђи између Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, имао је велики значај за Италију и Немачку, али и за квинслиншке творевине НДХ и Велику Албанију.
- После Априлског рата 1941.г територија Санцака је подељена између Италије, Немачке, Велике Албаније и Независне Државе Хрватске. Због тога је на простору Санцака било успостављено више различитих окупационих система, који су паралелно функционисали на различите начине у односу према домаћем становништву, институцијама бивше Краљевине Југославије итд.
- Војна, политичка, економска и друштвена дешавања у Санцаку током 1941–1943. године у Југославији условљена су: политиком италијанских, немачких, хрватских и албанских окупационих власти; оружаним сукобом партизанског и четничког покрета; сукобом четничког покрета и муслиманских оружаних формација; великом економском заосталашћу овог простора; политичком и културном непросвећеношћу становништва и тешком социјалном ситуацијом.
- Већина муслиманског становништва у Санцаку дочекала је окупаторске трупе као ослободиоце, а њихова политичка елита је сарађивала са немачким, великоалбанским властима и режимом НДХ. Према Италији је став био резервисанији. С друге стране, Срби су са незадовољством дочекали окупацију, а контакте искључиво успостављају са италијанским окупатором.
- Муслиманска елита у Санцаку од капитулације Краљевине Југославије показује сталну политичку дезоријентисаност. То је онемогућило дефинисање јасних политичких циљева и додатно отежавало положај муслиманског живља у Санцаку.
- Партизански покрет и ЈВуО су се на територији Санцака развијали са различитим интензитетом и на другачијим политичким и идеолошким основама, што их је увело у отворени сукоб крајем 1941. године.
- Комунистичка партија Југославије 1941.г оформила је два управна тела за Санцак и то: Обласни комитет КПЈ за Санцак и Главни Штаб НОП-а одреда за Санцак, која су била директно подчињени Централном комитету КПЈ и Врховном штабу народноослободилачких одреда Југославије. Циљ комуниста је био да спрече распарчавање овог простора.

- Да би ставио простор Санцака под војну и политичку контролу ЈВуО Драгољуб Михаиловић је од краја 1941.г формирао неколико одреда на овом подручју. У питању су Лимско-санџачки четнички одред, I и II Милешевски корпус и Команда Сатрог Раса. На тај начин је желео да веже Санџак за Србију. Једна од идеја Михаиловића и његових команданата са ове територије била је етничко чист простор Санцака.
- У Санџаку између априла 1941. и јуна 1942.г настаје неколико квинслиншких оружаних формација војног или полицијског карактера. Оне имају различита устројства и сврху. Њима припадају: Муслиманска милиција, албанска жандармерија и одреди Српске оружане силе.
- Грађански рат на тлу Санцака почиње крајем 1941. године, а сукоби се настављају током 1942. и 1943. године. Поред идеолошке, грађански рат на овом простору имао је и етничко-верску компоненту због сукоба између Срба и муслиманског становништва.
- Ратна свакодневница у економски и привредно неразвијеном Санџаку била је тешка и у варошима и на селу. Глад која је наступила 1942.г угрозила је живот многих становника ових простора. Окупаторске акције одмазде за време 1942. и 1943.г уносиле су додатну егзистенцијалну несигурност.

Методи истраживања:

Током истраживања и писања докторске дисертације користићемо историјску методу. У мери у којој то буде било потребно користићемо и методе других друштвених и хуманистичких наука.

У првој фази истраживачког рада би се приступило скупљању, анализи и критичком преиспитивању архивске грађе похрањене у домаћим и страним архивима. Истраживали бисмо у *Војном архиву* у Београду и то на неколико фондова у којима се налази грађа која говори о Санџаку током Другог светског рата. То су фондови: „Независна Држава Хрватска“, „Народно ослободилачка војска Југославије“, „Недићева архива“, „Четничка архива“, „Немачка архива“ и „Италијанска архива“. Архивска грађа која се односи на дешавања у Санџаку за време рата налази се и у: *Архиву Југославије* (фонд „Централни комитет Комунистичке партије Југославије“, „Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача“, „Дипломатско посланство у Анкари“, „Краљевски конзулат у Цариграду“ и „Влада у Лондону) и *Архиву Србије* (фонд „Збирка Безбедносно информативне агенције“, „Збирка о Народноослободилачком рату“, „Комесаријат за избеглице“, „Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и његових помагача“ и „Збирка фотографија“). Предвиђено је и коришћење грађе похрањене у неколико локалних архива у Србији (Историјски архиви у Ужицу, Новом Пазару и Краљеву), односно у иностранству (Државни архив Црне Горе на Цетињу, у Беранама, Бијелом Пољу и Пљевљима, Хисторијски музеј у Сарајеву и

Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito у Риму). Употребиће се и објављена архивска грађа, као и одговарајућа домаћа и страна научна литература која се бави овом темом. Осврнућемо се и на штампу из ратног периода, поготово ону која је настала у Србији, НДХ и Црној Гори. То су часописи: „Ново време“, „Graničar“, „Црногорски гласник“, „Sarajevski Novi list“, „Narodna odbrana“, „Пљеваљски гласник“ и „Donauzeitung“.

Структура рада:

Предложена тема би садржала предговор, увод, девет делова образованих по комбинованом хронолошко-тематском принципу, прилог (карте, слике, табеле), закључак, кратак резиме и списак коришћене грађе и литературе.

Предговор би се састојао из три дела (*Интерпретативни оквири; Осврт на изворе и литературу и О структури рада*). У њему би се објаснила тема докторске дисертације, дао критички осврт на постојећу литературу и коришћену грађу, изнела структура рада и методе које би биле коришћене приликом његове израде.

Увод би чиниле две целине (*Простор и историја Санџака и Политичке и друштвене прилике у Санџаку 1918–1941*). У њему би биле дате политичке, привредно-економске, етничко-верске, просветно културне и здравствене прилике у Санџаку током међуратног периода. *Увод* би садржао и историјат развоја Санџака од Берлинског конгреса 1878.г па све до почетка рата у Југославији априла 1941. године, при чему би се говорило о мењању овог простора од политичко-административне јединице до геополитичког појма.

Први део докторске дисертације би носио назив *Априлски рат и окупаторска подела – идеје, планови, пракса*. Имао би четири поглавља (*Санџак у плановима Немачке и Италије; Ратне операције на простору Санџака током априла 1941. године; Рим, Берлин и улазак трупа Независне Државе Хрватске у Санџак и Пројекат „Мала Албанија“ и стварање Косовске области*). У њему би се говорило: о позицији коју је Санџак имао у ратним плановима и амбицијама Немачке и Италије, о малобројним војним операцијама на подручју Санџака током Априлског рата 1941. године, уз осврт на узроке брзог распадања јединица војске Краљевине Југославије у Санџаку, као и о улози и задацима четничких одреда у неким деловима ове области. Указало би се на сукобљене интересе Италије и Немачке у Санџаку, чија је последица било запоседање западних срезова Санџака (Пријепољски, Прибојски, Нововарошки и Сјенички срез) од стране јединица НДХ. Покушала би се објаснити и политика немачког окупатора према муслиманском становништву кроз пројекат „Мале Албаније“ и формирање Косовске области.

Други део би носио назив *Окупатор, окупација и устанак*. Састојао би се из пет поглавља (*Немачко-италијанско разграничење; Окупаторски апарат; Однос локалног становништва према окупатору; Устанак – између патриотских побуда, идеолошких тенденција и етничко-верских сукоба и Санџак као простор за ширење Велике Албаније и Недићеве Србије*). Ова целина односила би се на дешавања у Санџаку током првих неколико месеци окупације, од маја до октобра 1941. године. Било би речи о преговорима између Немачке и Италије око разграничења на територији Санџака. Затим, била би дата организациона структура

италијанског, немачког, великоалбанског и усташког режима у Санџаку, уз сагледавање ратне свакодневнице у граду и на селу у свакој од четири окупационе зоне. Иако је Јулски устанак ширећи се из Црне Горе захватио само мањи део Санџака, дошло је до интензивних оружаних сукоба. Указали бисмо на различите основе ових сукоба, односно патриотску, антифашистичку и етничко-верску основу. Биће описане политичке прилике у источним деловима Санџака (Нови Пазар и Тутин са околином) током ових неколико месеци, јер су оне узрок етничко-верских сукоба између Срба и муслиманског становништва крајем 1941.г на овом простору.

Трећи део докторске дисертације био би назван *Народноослободилачки покрет на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине* и садржао би пет поглавља (*Санџак у плановима Комунистичке партије Југославије; „Црногорски одред за операције у Санџаку“; Битка за Пљевља и њене последице; Прелазак Врховног штаба народноослободилачких партизанских и добровољачких одреда Југославије у Санџак и ослобођење Нове Вароши и Партизански напад на Сјеницу*). У овом делу докторске дисертације указало би се на идеје и планове КПЈ по питању Санџака, пре свега из угла стварања институција комунистичке партије на овом простору, њихове сврхе и функционисања. Такође, говорило би се и о: ширењу партизанског покрета у Санџаку; разилажењима у војним и политичким плановима између Врховног штаба народноослободилачких партизанских (НОП-о) и добровољачких (ДО) одреда Југославије и Главног штаба НОП-о и ДО одреда за Црну Гору и Боку, односно Главног штаба НОП-о одреда за Санџак; преласку Врховног штаба у Санџак и ослобођењу Нове Вароши; војним операцијама у току партизанских напада на Пљевља и Сјеницу; о последицама пораза у овим борбама по комунисте и партизански покрет у Санџаку; односу муслиманског и српског становништва према овим акцијама и репресалијама које је после оружаних акција партизана предузимао италијански окупатор.

Четнички покрет у Санџаку био би наслов четвртог дела докторске дисертације. Састојао би се из три поглавља (*Стварање оружаних формација Косте Пећанца и Југословенске војске у отаџбини; Четничке операције у Санџаку и почетак грађанског рата и Санџак у виђењима Драгољуба Михаиловића и краљевске владе у Лондону*). Замишљено је да се прикаже развој четничког покрета у Санџаку током прве ратне године. Указало би се на улогу четничких јединица у етничко-верским сукобима око Новог Пазара и Рашке током периода октобар – децембар 1941. године. На основу „Инструкција“ Драгољуба Михаиловића и сличних аката, сагледало би се каква је улога била намењена простору Санџака у ратним плановима четничког покрета, односно каква је била његова политика према муслиманском становништву овог подручја. Изнела би се и виђења југословенске владе у Лондону о Санџаку.

Пети део би носио назив *Муслимански субјект у Санџаку*. Њега би чинила три поглавља (*Политичка и идеолошка стремљења муслиманске елите у Санџаку (НДХ, Велика Албанија, Италија, Немачка и Турска); Муслимански локални одреди и Муслимански прваци и оружани сукоби током 1941. године*). У овом делу би се говорило о ратној оријентацији муслиманске елите из Санџака и разлозима због којих је њен већи део видео овај простор у границама НДХ или Велике Албаније. Неки од муслиманских првака су, такође, активно учествовали у оружаним

сукобима између муслиманских оружаних формација са једне стране, и партизана или четника са друге. Анализирали бисмо њихову улогу у овим сукобима, пре свега у организовању и наоружавању муслиманског становништва, али и преговорима које су водили са супростављеним странама. Указало би се и на утицај који је положај Турске у Другом светском рату имао на промену позитивног става муслимана према окупатору у Санџаку.

Шести део докторске дисертације би носио назив *Живот у подељеном и побуњеном Санџаку* и имао би два поглавља (*Свакодневница у санџачким варошима* и *Село у рату*). У овим поглављима пажња би се посветила животу у санџачким варошима, односно свакодневници под италијанском и немачком окупационом управом. Пошто је село имало посебан значај током Другог светског рата у целој Југославији, сагледали бисмо како је сеоска средина у једној сиромашној области попут Санџака, подносила ратне услове и како су они утицали на устаљене животне токове. Такође, било би речи и о страдању сеоског становништва од последица глади у зиму 1941–1942. године, оружаних сукоба, пљачке и отимачине, репресалија окупатора итд.

Седми део докторске дисертације би носио назив *Санџак под влашћу четири војске* и садржао би четири поглавља (*Реорганизација снага народноослободилачког покрета – Нововарошка фаза „левих скретања“; Стварање одреда Муслиманске милиције – организација, сврха, дејства; Ширење граница „Недићеве“ Србије ка Санџаку и Интезивирање грађанског рата и колаборација четничких одреда ЈВуО*). На почетку овог дела било би речи о контроверзној „Нововарошкој фази“ за време реорганизације политичких и војних структура КПЈ почетком 1942. године, коју је пратило физичко насиље над идеолошким неистомишљеницима, али и симпатизерима партизанског покрета. Друго и треће поглавље би се односило на сврху и организацију квинслиншких оружаних формација у Санџаку и њихову повезаност са окупатором. Сагледала би се улога Муслиманске милиције и њених команданата у муслиманском делу друштва Санџака, као и деловање оружаних снага под контролом српске квинслиншке владе Милана Недића на овој територији. Затим, анализирали би се политика владе у Београду ка спречавању ширења власти Велике Албаније на делове Косова и Метохије и Санџака који су остали у окупираној Србији, поготово на простору Новог Пазара и Сјенице са околином. Изнели би се и подаци о сложеним односима између четника ЈВуО и италијанског окупатора.

Осми део би носио назив *Санџак у другој половини 1942. године* и састојао би се из четири поглавља (*Одлазак комунистичких снага; Стабилизација италијанског окупационог система; Ширење покрета Драгољуба Михаиловића у Санџаку; Наставак грађанског рата – сукоб између четничких и муслиманских снага око превласти у Санџаку*). У овом делу докторске дисертације би се говорило о периоду интезивних оружаних сукоба средином 1942.г у Санџаку између партизанских и четничких снага, односно партизана и италијанске војске, после којих су партизанске јединице биле принуђене да на дужи период напусте ово подручје. Затим, указали бисмо на то да се са неутралисањем комунистичке стране из грађанског рата, појачавају сукоби између муслиманских оружаних формација и четничких снага. Њих свесно распирује италијански окупатор да би учврстио свој окупациони режим у Санџаку. Било би речи о јачању четничких снага под

командом Драгољуба Михаиловића и континуитету недефинисане политике националних циљева муслиманске елите током 1942. године, која подршку истовремено тражи у Риму, Берлину, Загребу, Тирани и Анкари.

Девети део би носио назив *Санџак у трећој ратној години* и имао би пет поглавља (*Јединице ЈВуО са простора Санџака у операцијама „Вајс I“ и „Вајс II“; Страдање муслиманског становништва у Санџаку фебруара 1943. године; Повратак партизанских јединица у Санџак; Операција „Шварц“ и Капитулација Италије*). У овом поглављу би се говорило о улози четничких јединица са простора Санџака у операцијама „Вајс I“ и „Вајс II“ чији је циљ био уништење партизанског врховног штаба. Било би речи о масовном убијању муслиманског становништва у Санџаку од стране четничких одреда Павла Ђуришића. Затим, говорило би се и о поновном присуству већих партизанских снага у Санџаку, што је довело до нове војне акције окупатора (операција „Шварц“) током које окупаторске јединице врше низ злочина над српским становништвом у Санџаку. Анализирали бисмо ситуацију у Санџаку пре и после окупације Италије, односно како је она утицала на даљи развој политичких дешавања на овом простору.

На крају, у *Прилогу* би биле изложене фотографије, карте и табеле чији је циљ да употпуне истраживачки рад. *Закључком* би се на целовит и сажет начин изнели сви најважнији резултати истраживања. Рад би још чинили и кратак *Резиме* на енглеском језику и *Библиографија*, у којој би били наведени извори и литература коришћени при изради докторске дисертације.

У наставку је наведена структура рада.

САНѢАК 1941–1943.

Предговор

- 1) Интерпретативни оквири
- 2) Осврт на изворе и лературу
- 3) О структури рада

Увод

- 1) Простор и историја Санџака
- 2) Политичке и друштвене прилике у Санџаку (1918–1941)

Део I – Априлски рат и окупаторска подела – идеје, планови, пракса

- 1) Санџак у плановима Немачке и Италије

- 2) Ратне операције на простору Санџака током априла 1941. године
- 3) Рим, Берлин и улазак трупа Независне Државе Хрватске у Санџак
- 4) Пројекат „Мала Албанија“ и стварање Косовске области

Део II – Окупатор, окупација и устанак

- 1) Немачко-италијанско разграничење
- 2) Окупаторски апарати
- 3) Однос локалног становништва према окупатору
- 4) Устанак – између патриотских побуда, идеолошких тенденција и етничко-верских сукоба
- 5) Санџак као простор за ширење Велике Албаније и Недићеве Србије

Део III – Народноослободилачки покрет на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине

- 1) Санџак у плановима Комунистичке партије Југославије
- 2) „Црногорски одред за операције у Санџаку“
- 3) Битка за Пљевља и њене последице
- 4) Прелазак Врховног штаба народноослободилачких партизанских и добровољачких одреда Југославије у Санџак и ослобођење Нове Вароши
- 5) Партизански напад на Сјеницу

Део IV – Четнички покрет у Санџаку

- 1) Стварање оружаних формација Косте Пећанца и ЈВуО
- 2) Четничке операције у Санџаку и почетак грађанског рата
- 3) Санџак у виђењима покрета Драгољуба Михаиловића и краљевске владе у Лондону

Део V – Муслимански субјект у Санџаку

- 1) Политичка и идеолошка стремљења муслиманске елите у Санџаку (НДХ, Велика Албанија, Италија, Немачка и Турска)

- 2) Муслимански локлани одреди
- 3) Муслимански прваци и оружани сукоби током 1941. године

Део VI – Живот у подељеном и побуњеном Санцаку

- 1) Свакодневница у санчачким варошима
- 2) Село у рату

Део VII – Санцак под влашћу четири војске

- 1) Реорганизација снага народноослободилачког покрета – Нововарошка фаза „левих скретања“
- 2) Стварање одреда Муслиманске милиције – организација, сврха, дејства
- 3) Ширење граница „Недићеве“ Србије ка Санцаку
- 4) Интезивирање грађанског рата и колаборација четничких одреда ЈВуО

Део VIII – Санцак у другој половини 1942. године

- 1) Одлазак партизанских снага
- 2) Стабилизација италијанског окупационог система
- 3) Ширење покрета Драгољба Михаиловића у Санцаку
- 4) Наставак грађанског рата – сукоб између четничких и муслиманских снага око превласти у Санцаку

Део IX – Санцак у трећој ратној години

- 1) Јединице ЈВуО са простора Санцака у операцијама „Вајс I“ и „Вајс II“
- 2) Страдање муслиманског становништва у Санцаку фебруара 1943. године
- 3) Повратак партизанских јединица у Санцак
- 4) Операција „Шварц“
- 5) Капитулација Италије

Прилог
Закључак
Резиме

Библиографија

Извори и литература

I Архивска грађа:

A) Архив Југославије

- Дипломатско посланство у Анкари
- Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача
- Краљевски конзулат у Цариграду
- Центални комитет Комунистичке партије Југославије

Б) Архив Србије

- Безбедносно информативна агенција
- Збирка фотографија
- Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и његових помагача
- Комесаријат за избеглице
- Народноослободилачки рат

В) Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore dell'Esercito Roma

- Divite Garibaldi
- Divite Pusteria
- Divite Venezia

Г) Војни архив Србије

- Италијанска архива
- Народноослободилачка војска Југославије
- Недићева архива
- Независна Држава Хрватска
- Немачка архива
- Четничка архива

Ђ) Државни архив Црне Горе – Бело Поље

- Ратна штета – Бело Поље (1941–1945)

Е) Државни архив Црне Горе – Беране

- Ратна документација (1941–1945)

Ж) Државни архив Црне Горе – Пљевља

- Градска општина – Пљевља (1941–1944)

З) Црногорски државни архив – Цетиње

И) Историјски архив Краљево

- Збирка VARIA
- Збирка о радничком покрету у НОБ-и
- Лични фонд Коче Јончића
- Лични фонд Тихомира Д. Ђорђевића
- Срески комитет Савеза комуниста Србије среза студеничког – Рашка
- Фонд породице Шарковић

Ј) Историјски архив „Рас“ Нови Пазар

- Збирка докумената о радничком покрету и Народноослободилачкој борби
- Збирка копија
- Збирка хроника

К) Историјски архив Ужице

- Начелство среза Нововарошког – Нова Варош (1918–1941)
- Општина нововарошка – Нова Варош (1918–1941)
- Начелство округа моравичког – Ивањица (1941–1944)
- Начелство округа ужичког – Ужице (1941–1944)
- Народни одбор среза златарског – Нова Варош (од 1944.г)
- Народни одбор среза прибојског – Прибој (од 1944.г)
- Народни одбор среза пријеполског – Пријеполје (од 1944.г)

Л) Хисторијски музеј Босне и Херцеговине Сарајево

- Фонд Независне Државе Хрватске

II Објављени извори

A) Објављена архивска грађа:

- Dediјer, V., Miletić, A. (priredili), *Genocid nad muslimanima 1941–1945*, Sarajevo, 1990.
- Димић, Љ., Борозан, Ђ. (приредили), *Југословенска држава и Албанци*, I–II, тематска збирка докумената, Београд, 1998.
- *Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату народа и народности Југославије*, том I, књ. 16, 19, 20, 21, Београд, 1949–1965.
- *Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату народа и народности Југославије*, том VII, књ. 1, Београд, 1963.
- Зечевић, М., Поповић, Ј. (приредили), *Документи из историје Југославије*, I–IV, Београд, 1996–2000.
- Лакић, З. (приредио), *Партизанска аутономија Санџака 1943–1945:ЗВНО Санџака – документа*, Београд, 1992.
- Nešović, S., Petranović, B. (priredili), *AVNOJ i revolucija 1941–1945*, Beograd, 1983.
- Petrović, B., Zečević, M. (priredili), *Jugoslavija 1918/1988*, tematska zbirka dokumenata, Beograd, 1988.
- Петровић, М. (приредио), *Документи о Рашкој области 1900–1912*, Београд, 1995.
- Цвијић, А., Васовић, М. (приредили), М. Ђ. Недић, *Милан Ђ. Недић – живот, говори, саслушања*, Београд, 1991.

Б) Дневници и мемоари:

- Васић, Д., *Два месеца у југословенском Сибиру*, Београд, 1921.
- Веруовић, М., *Полимска виђења*, Нови Сад, 1979.
- Веруовић, М., *У професији слатке горчине*, Пријепоље, 1984.
- Вукчевић, З., *Сећања из рата*, Крагујевац, 2001.
- Дедијер, В., *Ратни дневник*, Београд, 1968.
- Ђурић, Љ., *Сећање на људе и догађаје*, Београд, 1989.
- Ђилас, М., *Револуционарни рат*, Београд, 1990.
- Игњатовић, М., *Непроспаване ноћи*, Београд, 1964.

- Јовановић, Д., *Политичке успомене*, I-XII, Београд, 2008.
- Митровић, М., *Ратна путовања*, Београд, 1953.
- Николиш, Г., *Коријен, стабло, поветина*, Београд, 1988.
- Нојбахер, Х., *Специјални задатак Балкан*, Берлин, 1975.
- Поповић, К., *Белешке уз ратовање*, Београд, 1988.
- Стојадиновић, М., *Ни рат ни пакт*, Београд, 2002.
- Ћано, Г., *Дневник*, Загреб, 1948.
- Ћуковић, М., *Путовање у слободу*, Нова Варош, 1979.
- Хасанагић, Х., *У суровој школи*, Прибој, 1962.
- Челебија, Е., *Путотис*, Сарајево, 1979.

В) Штампа:

- *Graničar* (1941)
- *Donauezeitung* (1941–1942)
- *Narodna odbrana* (1941–1942)
- *Ново време* (1941–1942)
- *Пљеваљски гласник* (1941–1942)
- *Sarajevski Novi list* (1941)
- *Црногорски гласник* (1941)

III Синтезе и монографије:

- Авдић, Н., *Положај муслимана у Sandžaku 1912–1941.*, Sarajevo, 1991.
- Аврамовски, Ж., *Британци о Краљевини Југославији*, I-III, Beograd, 1996.
- Анђелић, Љ., *Град на Тари*, Подгорица, 1960.
- Банцовић, С., *Друштвено-економске и културно-просветне прилике у Санџаку између два рата*, Нови Пазар, 1995.
- Банцовић, С., *Искушење хисторије*, Нови Пазар, 1993.

- Баричић, Р., *Прво ослобођење Берана и формирање првог народног одбора*, Иванград, 1959.
- Bergvin, Dž. H., *Imperija na Jadranu: Musolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941–1943.*, Београд, 2007.
- Bloch, M., *The historian's craft*, New York, 1952.
- Борисављевић, М., *Аграрна реформа у новопазарском санџаку*, Београд, 1928.
- Борозан, Ђ., *Велика Албанија: поријекло – идеје – пракса*, Београд, 1995.
- Боразан, Ђ., *Великоалбанско питање: 1978–1998*, Подгорица, 2002.
- Бошковић, Б., *Наордноослободилачка борба у ибарском басену*, Приштина, 1968.
- Вујовић, Ђуро, *Црна Гора у Народноослободилачком рату 1941–1945.*, Подгорица, 1997.
- Гледовић, Б., *Прилог у крви: Плевља 1941–1945.*, Плевља, 1969.
- Гледовић, Б., Хасанагић, Е., *Прибојски крај у Другом светском рату*, Ужице, 2011.
- Глишић, В., *Терор и злочини нацистичке Немачке на територији Србије у току Другог светског рата*, Београд, 1970.
- Група аутора, *Партизански одреди, Копаонички, Ибарски и Шаљски*, Косовска Митровица, 1981.
- Група аутора, *Трећа пролетерска бригада*, I–III, Београд, 1970.
- Dasić, N., *Gajret u Novoj Varoši, Prijepolje*, 2011.
- Dasić, N., *Gajret u Sjenici, Prijepolje*, 2009.
- Dasić, N., *Spomenici islamske kulture i islamska zajednica Prijepolja, Prijepolje*, 2008.
- Дедијер, В., *Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита*, I–III, Београд, 1984.
- Димитријевић, Б., Николић, К., *Ђенерал Михаиловић: биографија*, Београд, 2004.

- Драгашевић, Б., *Стопама предака: аутобиографија*, Београд, 2012.
- Ђаковић, С., *Ватре са Комова – народ Андријевачког среза у НОР-у 1941–1945.*, Андријевица, 1978.
- Јовановић, А., *Београдска операција; Пљеваљска битка*, Београд, 1947.
- Јовановић, А., *Шеста и седма непријатељска офанзива*, Београд, 1944.
- Јовановић, Ј., *Историја Црне Горе*, Подгорица, 2001.
- Јоксимовић, С., *Плима и осека (Беране 1941–42)*, Иванград, 1971.
- Kamberović, Н., *Hod po trnju – Iz bosanskohercegovačke historije 20. stoljeća*, Sarajevo, 2011.
- Качапор, С., *Школство у Новом Пазару и околини од 1918. до 1941. године*, Нови Пазар, 1987.
- Ковачевић, И., *Научно дело Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 1978.
- Кока, Ј., *О историјској науци*, Београд, 1994.
- Krizman, В., *NDH između Hitlera i Musolinija*, Zagreb, 1986.
- Лакић, З., *Народноослободилачка борба у Црној Гори*, Подгорица, 1963.
- Лакић, З., *Народна власт у Црној Гори 1941–1945*, Подгорица, 1973.
- Лакић, З., *Историја и историографија*, Бијело Поље, 1997.
- Лекић, Р., *Андријевачки срез 1941–1945.*, Цетиње, 1961.
- Лукач, Д., *Трећи рајх и земље југоисточне Европе*, Београд, 1987.
- Nenezić, D., *Jugoslovenske oblasti pod Italijom: 1941–1943.*, Beograd, 1999.
- Николић, К., *Италијаснка војска и четници у Другом светском рату 1941–1943.*, Београд, 2009.
- Николић, К., *Историја Равногорског покрета*, I–III, Београд, 1999.
- Николић, К., Димитријевић, Б., *Рат и мир ђенерала*, Београд, 1998.
- Николић, К., *Савезници и покрети отпора у Југославији (1941–1945)*, Београд, 2009.

- Марјановић, Ј., *Устанак и народноослободилачки покрет у Србији 1941.*, Београд, 1963.
- Марчета, Г., *Санџаклије на тромеђи*, Београд, 1975.
- Матовић, И., *Војсковођа са ореолом мученика: повест о генералу Арси Р. Јовановићу начелнику врховног штаба НОВЈ и његовој трагичној судбини*, Београд, 2001.
- Милошевић, С., *Пријепољска битка*, Пријепоље, 1981.
- Миљанић, Г., *Никишићки народноослободилачки партизански одред*, Београд, 1970.
- Митровић, А., *Продор на Балкан: Србија у плановима Аустро-Угарске и Немачке 1908–1918*, Београд, 2011.
- Мушовић, Е., *Етнички процеси и етничка структура становништва Новог Пазара*, Београд, 1979.
- Мушовић, Е., *Муслиманско становништво Србије од пада деспотовине и његова судбина*, Краљево, 1992.
- Мушовић, Е., *Становништво сјеничког и тутинског краја*, Београд, 1990.
- Мушовић, Е., *Тутин и околина*, Београд, 1985.
- Павловић, М., Младеновић, Б., *Коста Миловановић Пећанац 1879–1944*, Београд, 2006.
- Пајовић, Р., *Контрареволуција у Црној Гори*, Цетиње, 1977.
- Петрановић, Б., *Историографија и критика*, Београд, 1985.
- Петрановић, Б., *Историчар и савремена епоха*, Ваљево, 1994.
- Petranović, B., *Istorija Jugoslavije 1918–1978.*, Beograd, 1979.
- Петрановић, Б., *Србија у Другом светском рату 1939–1945.*, Београд, 1992.
- Petranović, B., *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji, I–II*, Beograd, 1983.
- Петровић, Д., *Конституисање федералне Србије*, Параћин, 1992.
- Petrović, R. V., *Crnogorske ustaše*, Beograd, 2005.
- Pešić, D., *Studenički srez u NOR-u i revoluciji*, Beograd, 1977.

- Радовић, М., *Три ослобођења Новог Пазара*, Нови Пазар, 1993.
- Ракочевић, Б., *Белопољски срез у рату и револуцији*, Бело Поље, 1984.
- Ракочевић, Н., *Прилог економској историји Санџака у међуратном периоду*, Пријеполје, 1982.
- Rastoder, Š., *Bošnjaci/Muslimani Crne Gore između prošlosti i sadašnjosti*, Podgorica, 2010.
- Rastoder, Š., *Šahovići 1924 – Kad su vakat kaljali insani*, Podgorica, 2011.
- Реџић, В., „Пасје гробље“ у Колашину, Београд, 1999.
- Redžić, E., *Muslimansko autonomaštvo i 13. SS divizija*, Sarajevo, 1988.
- Redžić, E., *Nacionalni odnosi u BiH 1941–1945 u analizama jugoslovenske istoriografije*, Sarajevo, 1989.
- Себечевац, Ф., *Дуга Пољана и околина*, Нови Пазар, 1993.
- Танасковић, Д., *Ислам, догма и живот*, Београд, 2007.
- Танасковић, Д., *Ислам и ми, Нови Сад*, 2010.
- Терзић, В., *Слом Краљевине Југославије 1941.*, I–II, Београд, 1982–1983.
- Ћирковић, С., *О историографији и методологији*, Београд, 2007.
- Ћирковић, С. Ц., *Ко је ко у Недићевој Србији 1941–1944.*, Београд, 2009.
- Ћуковић, М., *Санџак*, Београд, 1964.
- Хасанбеговић, З., *Југословенска муслиманска организација 1929–1941 (у рату и револуцији 1941–1945)*, Загреб, 2012.
- Hurem, R., *Pojava krize NOB-a u Bosni i Hercegovini krajem 1941. i početkom 1942. godine*, Sarajevo, 1970.
- Crnovršanin, H., Sadiković, N., *Sinovi Sandžaka*, Frankfurt, 1996.
- Čulinović, F., *Okupatorska podela Jugoslavije*, Beograd, 1970.
- Dželetović, P., *21. SS divizija „Skenderbeg“*, Beograd, 1987.

IV Чланци и расправе:

- Авдић, А., „Хајдучка и комитска делатност у Санцаку (1878–1925)“, *Новопазарски зборник*, 11, 1987, 145–164.
- Алексић, Д., „Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату“, тематски зборник *Ослобођење Београда 1944. године*, Београд, 2010, 52–72.
- Анђелић, Љ., „Тринаестојулски устанак и италијанско-квинслиншка офанзива на ослобођеној територији у Црног Гори, Боки и Санцаку“, *Историјски записи*, 2, 1961, 217–256.
- Банцовић, С., „Друштвено-економска обележја Санцака у међуратном периоду“, *Новопазарски зборник*, 19, 1995, 179–190.
- Банцовић, С., „Осврт на привредне прилике у Новом Пазару и околини у међуратном раздобљу“, *Новопазарски зборник*, 12, 1988, 101–110.
- Бишевац, Б., „Дежевски и штавички срез у писмима Тихомира Шарковића 1941. године“, *Новопазарски зборник*, 25, 2001, 259–278.
- Борковић, М., „Контрареволуционарна улога прве квинслиншке владе у Србији 1941. године“, *Историја 20. века*, 1, 2000, 77–90.
- Брашанац, В., „Економске прилике и положај села пријепољског краја између два рата“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосаљевића*, Пријепоље, 1982, 271–286.
- Брашанац, Ј., „Ратни војни заробљеници, интернирци Бањичког логора и затвореници колашинског затвора из пријепољског краја у току Другог светског рата, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосаљевића*, Пријепоље, 1993, 207–224.
- Васовић, М., „Народна власт у Андријевачком срезу 1941. године“, *Историјски записи*, 1–2, 1971, 95–102.
- Вишњић, П., „Немачки окупациони систем у Србији 1941. године“, *Војноисторијски гласник*, 3–4, 1956, 84–92.
- Вишњић, П., „Окупаторско-квинслиншка офанзивна дејства у западној Србији 1941. године“, *Војноисторијски гласник*, 4, 1966, 19–55.
- Вујовић, Ђ., „Везе народноослободилачког покрета у Црној Гори и Албанији крајем 1941. и почетком 1942. године“, *Историјски записи*, 2–3, 1969, 401–408.

- Вујошевић, Ј., „Прва пролетерска бригада у долини Лима“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретен Вукосављевића*, Пријепоље, 1976, 192–201.
- Вуковић, М., „Тринаестојулски устанак у Беранама“, *Историјски записи*, 1, 1953, 196–203.
- Вучковић, Ј., „Сјеница у спољним и унутрашњим административно-територијалним променама“, *Новопазарски зборник*, 20, 1996, 187–208.
- Гледовић, Б., „Народноослободилачки покрет у Санџаку у првој години народноослободилачког рата“, *Војноисторијски гласник*, 2, 1972, 19–59.
- Глишић, В., „Услови под којима је Недић успео да формира српску владу под окупацијом“, *Историјски гласник*, 1–2, 1993, 143–147.
- Гутић, М., „Квинслинштво и колаборационизам у Југославији 1941–1945“, *Војноисторијски гласник*, 3, 1989, 47–76.
- Дашић, М., „Административно-територијални положај Старе Рашке у доба турске владавине и настанак имена Санџак“, зборник радова са научног скупа *Области Старе Рашке крајем XIX и почетком XX века*, Пријепоље, 1994, 13–36.
- Дашић, М., „Организација народне власти у Тринаестојулском устанку у Црној Гори, с посебним освртом на рад народноослободилачких одбора у горњем и средњем Полимљу“, тематски зборник *Народноослободилачка борба и социјалистичка револуција у Санџаку*, Пријепоље, 1981, 157–189.
- Ђуровић, М., „Неке карактеристике развоја народноослободилачке борбе од Јулског устанка до јуна 1942. године“, *Историјски записи*, 3–4, 1971, 381–395.
- Крцић, Ш., „Бурцевићево виђење Санџака“, зборник са научног скупа *Санџак, јуче, данас и сутра*, Нови Пазар, 2003, 323–334.
- Лакић, З., „Глобална политика Народноослободилачког покрета и њен утицај на прилике у Пљеваљском крају“, *Гласник завичајног музеја*, 2, 2001, 237–244.
- Лакић, З., „Дилеме Народноослободилачког покрета у Санџаку и Сретен Вукосављевић о њима“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретен Вукосављевића*, Пријепоље, 2005, 61–71.

- Лакић, З., „Јулски органи народне власти у Црној Гори и развој мреже народноослободилачких одбора“, *Југословенски историјски часопис*, 1–2, 1973, 99–119.
- Лакић, З., „Партизански ратни федерализам и партизанска аутономија Санџака“, зборник са научног скупа *Санџак, јуче, данас и сутра*, Нови Пазар, 2003, 53–60.
- Лековић, М., „Делатност Централног комитета КПЈ и Врховне команде НОПОЈ-а у Санџаку децембра 1941. године“, тематски зборник *Народноослободилачка борба и социјалистичка револуција у Србији 1941–1945.*, Београд, 1972, 37–54.
- Матић, М., „У служби окупатора. Основне теме у квинслиншкој штампи у Србији 1941. године“, *Историја 20. века*, 1, 1996, 59–73.
- Матовић, Љ., „Злочини италијанске дивизије „Пустерија“ у пријепољском и пљеваљском крају“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретенa Вукосављевића*, Пријепоље, 1998, 147–176.
- Мемић, М., „Основне карактеристике и специфичности Санџака у антифашистичкој борби 1941–1945.“, зборник са научног скупа *Санџак, јуче, данас и сутра*, Нови Пазар, 2003, 87–94.
- Милетић, А., „Прилог проучавању немачког система командовања и окупационих снага на југословенском ратишту у 1942. години“, *Војноисторијски гласник*, 1, 1973, 189–209.
- Мушовић, Е., „Новопазарски Јевреји“, *Новопазарски зборник*, 3, 1979, 23–38.
- Петрановић, Б., „Политичке снаге Србије 1941. и њихове поделе“, *Историјски гласник*, 1–2, 1990–1992, 73–82.
- Петрановић, Б., „Положај Санџака у светлости одлука Другог заседања АВНОЈ-а о изградњи Југославије на федеративном принципу“, *Историјски записи*, 3–4, 1971, 567–575.
- Петровић, В., „Етимологија смрти: Сретен Вукосављевић и мађарска мањина у Југославији“, *Херетикус*, 3, 2009, 97–106.
- Петровић, Д., „Војна организација четника Косте Пећанца“, *Војноисторијски гласник*, 3, 1969, 205–218.
- Радовић, М., „КПЈ и НОП у Новом Пазару за време окупације у Другом светском рату“, *Новопазарски зборник*, 27, 2003, 298–321.

- Радовић, М., „Ратни војни заробљеници са подручја среза дежевског у Другом светском рату“, *Новопазарски зборник*, 16, 1992, 129–152.
- Ракочевић, Н., „Прилози економској историји Санцака у међуратном периоду“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 1982, 261–269.
- Ракочевић, Н., „Став Сретена Вукосављевића према разграничењу Црне Горе и Србије у области Пљеваља и Пријепоља“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 1980, 33–38.
- Реџић, В., „Неки подаци о раду Народноослободилачких одбора у Пљеваљском срезу 1941–1942.“, *Историјски записи*, 2, 1962, 314–319.
- Реџић, Е., „Општи поглед на развојне етапе и крај муслиманског аутономашког покрета у Босни и Херцеговини“, *Југословенски историјски часопис*, 4, 1987, 7–19.
- Стругар, В., „Завођење италијанске окупације у југословенским областима (1941–1942)“, *Гласник*, 2, 1975, 49–104.
- Суботић, В., „Стварање виших облика оружаних формација Народноослободилачког покрета крајем 1941. и почетком 1942. године са тежиштем на Санцак“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 1990, 313–324.
- Танасковић, Д., *Исламска заједница у Југославији*, зборник радова *Религија и друштво*, Београд, 1991, 380–392.
- Терзић, М., „Југословенска краљевска влада, генерал Драгољуб Михаиловић и савезничко бомбардовање циљева у Југославији 1942–1944. године“, *Токови историје*, 1–2, 2005, 81–112.
- Терзић, М., „Радио-везе генерала Михаиловића мимо британске контроле у Другом светском рату“, *Војноисторијски гласник*, 1–3, 2000, 69–92.
- Терзић, С., „Рашка или Санцак: (о судбини обласног историјског имена Рашка)“, *Милешевски записи*, 2, 1996, 197–208.
- Ћеранић, А., „Болница у Новом Пазару у време Другог светског рата“, *Новопазарски зборник*, 25, 2001, 333–339.
- Ћуковић, М., „О 6. непријатељској офанзиви у Санцаку“, зборник радова са симпозијума *Сеоски дани Сретена Вукосављевића*, Пријепоље, 1979, 149–175.

- Храбак, Б., „Новопазарске цемјетлије“, *Новопазарски зборник*, 27, 2003, 240–251.
- Храбак, Б., „Партијски живот на Косову и Метохији и Рашкој 1919–1923. године“, *Новопазарски зборник*, 24, 2000, 141–189.
- Шкодрић, Љ., „Однос немачког окупатора према домаћим сарадницима у Србији 1941–1944.“, тематски зборник *Ослобођење Београда 1944. године*, Београд, 2010, 82–94.
- Шкријељ, Р., „Санџачки муслимани у Македонији 1918–1945.“, зборник са научног скупа *Санџак, јуче, данас и сутра*, Нови Пазар, 2003, 246–282.

**Наставном и научном већу
Филозофског факултета
Београд**

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у Комисију за писање „Реферата о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију“ – „**Санџак 1941-1943**“, кандидата Милутина Живковића, слободни смо да поднесемо следећи

Р Е Ф Е Р А Т

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Колега Милутин Живковић припада најмлађој генерацији историчара која се данас оглашава у српској историографији. Рођен је 13. маја 1986. у Краљеву. Основну школу и гимназију завршио је у месту рођења. Студије историје уписао је школске 2005/2006. на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду и са успехом их привео крају јула 2010, одбравивши дипломски рад „Пут Јосипа Броза Тита у Египат и Етиопију 1955-1956. године“. Основне студије колега Живковић је окончао са просечном оеном 9,53 а дипломски рад је оцењен оеном 10. Током основних студија кандидат је био стипендиста Министарства омладине и спорта у оквиру пројекта „1000 младих талената“. Докторске студије уписао је децембра 2010. и до сада је, са просечном оеном 10, положио 4 од предвиђених 6 испита. Од 1. јануара 2011. Колега Живковић је ангажован као истраживач приправник, а сада као истраживач-сарадник, на пројекту „Материјална и духовна култура Косова и Метохије“, који реализује Институт за српску културу Приштина – Лепосавић. Такође је ангажован и на пројекту „Сенатори Краљевине Југославије“, чији је покретач Институт за савремену историју у Београду.

Свој први рад колега Живковић је објавио 2011. године („Посета Јосипа Броза Тита Косову и Метохији 25-28. марта 1967. Године“ (Баштина, бр.30, 2011, 135-151). До сада је у домаћим часописима и зборницима радова објавио седам научних радова. Учествовао је у раду два научна скупа.

Тема „Санџак 1941-1943“, коју предлаже колега Живковић, актуелна је и важна, али и поред тога до сада није целовито обрађивана од историчара који се баве савременом историјом. У питању је тема чија обрада подразумева истраживање историје као тоталитета односа у прошлости. Сам простор области, која се у документима свих сучељених страна у рату назива Санџак, сам је по себи важан јер се ту стичу различита искуства живота на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, сучељавају завађене нације, религије и идеологије, постоје различити окупациони системи, делују непомирљиво сукобљени покрети. Стратешка важност Санџака одређује његово место у плановима држава које су учествовале у војном разбијању Југославије (Немачка, Италија) и окупацији тог дела њене територије (Намачка и Италија и квислиншке творевине НДХ и Велика Албанија), али и у настојањима сучељених покрета да контролишу територију која им омогућава везу између жаришта отпора у Србији и Црној Гори, представља својеврсно „склониште“ и обезбеђује широк маневарски простор дејстава. То

намеће двоструки задатак кандидату – да критички преиспита целокупно постојеће историографско наслеђе посвећено Санцаку у годинама Другог светског рата и да новим архивским истраживањима прекорачи скучености постојеће литературе и понуди нови научни одговор на широки тематски круг питања везаних за политичке, идеолошке, војне, економске, верске, националне, животне прилике у Снцаку. Хронолошки оквир теме одређују април 1941. - почетак Друг светског рата у Југославији и септембар 1943. – капитулација Италије. Свуда где то буде потребно кандидат ће прекорачивати хронолошке међаше теме.

Предмет и циљ дисертације

У средишту интересовања колеге Живковића биће дешавања у Снцаку током периода омеђаног 1941. и 1943. годином. Посматрање улоге тог простора у плановима и пракси Немачке, Италије, НДХ, Велике Албаније, партизанског и четничког покрета, муслиманских војних формација, предмет је истраживања колеге Живковића. Са пажњом ће бити праћени сви облици власти успостављене на простору Санцака. Предмет истраживања биће окупатор и окупација, народноослободилачки покрет, четнички покрет, муслимански политички и војни чинилац. Кандидат ће настојати да свеобухватно сагледа ратне године, укаже на свакодневницу живота под окупацијом и у њој уочи сталност и промене, прикаже истоветност и различитост преживљавања под различитим окупационим системима. Предмет истраживања биће окупација, устанак и његова осека, оружани обрачуни са окупатором али и указивање на корене и природу међусобних етничко-верских сукоба, облике и динамику грађанског рата, злочине, извршиоце злочина и жртве. Свакодневни живот становника Санцака, притиснутих немаштином и глађу, испуњених дилемама и страховима, подељених национално, верски и идеолошки, укључених у различите војне формације, изложених различитим облицима терора и страдања, сучељених са сталним променама које диктира рат, предмет је истраживања колеге Живковића.

Међу циљевима истраживања посебно се истиче настојање да буду приказане политичке, војне, економске, социјалне, верске, културне прилике у ратом захваћеном Снцаку током 1941-1943. године. Кандидат ће свестрано сагледати геополитичку и стратешку важност Санцака, са посебним акцентом на његов комуникациони и сировински значај за све стране у сукобу. Међу циљевима истраживања је и уочавање сличности и разлика између окупационих система успостављених на том простору, са посебним указивањем на посебности које су се испољавале на етничком, верском, социјалном и културном плану. Праћење сложених и слојевитих односа српског и муслиманског становништва, у контексту рата и окупације, још један је од циљева ове докторске дисертације. Ту треба придодати и настојања да буду одмерни углед и утицаји које су на муслиманско становништво Санцака вршили прваци попут Аћима Хадиахметовића Бљуте, Хасана Звиздића, Сулејмана Пачариза, Османа Растодера. Сагледавање ратне свакодневице, испуњене брзим променама на војном, политичком и идеолошком плану, тешким историјским наслеђем и немаштином, такође је један од циљева овог истраживања.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Структуру докторске дисертације „**Санџак 1941-1943**“, коју предлаже колега Милутин Живковић, чиниће поред предговора, уводног дела рада, прилога и закључка, девет тематско-хронолошких поглавља.

У Предговору будуће докторске дисертације кандидат ће изложити свој приступ обради наведене теме, критички ће се одредити према изворима и литератури и указаће на структуру дисертације.

У уводном делу дисертације биће презентован кратки историјат Санџака, од Берлинског конгреса из 1878. до почетка Априлског рата из 1941. Унутар њега кандидат планира да прикаже генезу значаја имена простора – од политичко-административне јединице у Отоманском царству до геополитичког појма у југословенској држави. У посебној целини биће дате политичке, привредне, еничке, верске, културне прилике у Санџаку које су претходиле Другом светском рату..

У првом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Априлски рат и окупаторска подела – идеје, планови, пракса“, биће размотрено више важних питања која су утицала на догађаје у Санџаку током ратних година. Кандидат планира да сагледа позицију коју је Санџак имао у ратним плановима Немачке и Италије, истражи ратне операције вођене током Априлског рата 1941. и објасни сукобљене интересе Немачке и Италије у Санџаку који су довели до поседање дела територије те области од трупа НДХ. У тим деловима текста биће анализирана улога појединих четничких јединица у Санџаку. Посебно ће бити обрађен однос немачког окупатора према муслиманском становништву исказан, уз остало, и путем пројекта „Мала Албанија“ и формирања Косовске области.

У наредном поглављу будуће докторске дисертације, насловљеном „Окупатор, окупација и устанак“, кандидат планира да обради дешавања у Санџаку у периоду мај-октобар 1941. У тим деловима текста биће приказани преговори Немачке и Италије око разграничења у Санџаку. Упоредо са тим биће дата организациона структура италијанског, немачког, усташког и великоалбанског окупационог апарата. Ратна свакодневица у граду и на селу Санџака, подељеног у четири окупационе зоне, још једна је од тема овог истраживања. Биће истражен и устанак који је захватио поједине делове области и пороизвео прве сукобе на идеолошкој и етничко-верској основи. О патриотској, антифашистичкој, етничко-верској димензији наведених сукоба и политичким приликама које су на њих најдиректније утицале, кандидат, такође, планира да изнесе своје на истраживањима засноване ставове.

У наредна три поглавља докторске дисертације („Народноослободилачки покрет на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине“, „Четнички покрет у Санџаку“ и „Муслимански субјект у Санџаку“) кандидат планира да подробно истражи и анализира делатност и учинак партизанског, четничког и муслиманског чиниоца на простору Санџака. У тим деловима дисертације биће анализирани идеје и планови сучељених покрета, реконструисана њихова политичка и војна организација и истражена политичка и војна делатност. Филиграанска анализа наведених појава требало би да укаже, не само на разлике између сучељених актера рата у Санџаку, већ и на унутрашња разилажења унутар сваког од наведених чиниоца. Тематско-хронолошки приступ обради теме омогућиће кандидату да прати фазе карактеристичне за развој и понашање сваког од наведених покрета, уочава динамику промена, сагледава историчност процеса који мноштву догађаја

дају смисао. У мери у којој извори то буду допуштали биће расветљена историјска улога политичких вођа и ратних команданата ангажованих на простору Санцака.

Наредна два поглавља докторске дисертације („Живот у подељеном и побуњеном санцаку“ и „Санцак под влашћу четири војске“), превасходно ће бити посвећена садржајима који су испуњавали свакодневни живот становништва Санцака. Кандидат планира да истражи и компарира живот у варошима и на селу, како у италијанској тако и у немачкој окупационој зони. У тим деловима текста биће анализирани утицаји рата и свега што он доноси, на друштво области чије основну карактеристику чини сиромаштво, свикнутост са немаштином, економска и културна заосталост. Упоредо са тим биће истражена идеолошка застрањивања карактеристична за партизански покрет („лева скретања“), формирање муслиманских оружаних формација, „ширење“ граница „Недићеве Србије“ ка Санцаку, интензивирање грађанског рата, питање колаборације појединих делова ЈВуО)

Рукопис докторске дисертације колеге Живковића засводио би поглавља насловљена „Санцак у другој половини 1942. године“ и „Санцак у трећој ратној години“. У тим деловима текста кандидат намерава да обради повлачење партизанских јединица из Санцака, стабилизацију италијанског окупационог система, ширење покрета на чијем је челу Драгољуб Михаиловић, наставак грађанског рата у виду сукоба четничких и муслиманских јединица. У делу посвећеном дешавањима у Санцаку у трећој ратној години кандидат планира да обради учешће јединица ЈВуО у операцијама „Вајс I“ и „Вајс II“, страдање муслиманског становништва у зиму 1943, повратак партизанских јединица у Санцак, операцију „Шварц“, злочине учињене над српским становништвом, капитулацију Италије и њене последице.

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживањима

Истраживање теме „Санцак 1941-1943“, коју предлаже колега Милутин Живковић, почива на више научних хипотеза. Међу њима важно место има претпоставка да је простор Санцака, географски лоциран на тремеђи Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине, био од великог стратешког значаја за Италију и Немачку али и за квислиншке творевине НДХ и Велику Албанију. Кандидат поставља хипотезу да су се различити окупациони системи, који су паралелно функционисали на простору Санцака, на различите начине односили према домаћем становништву и институцијама Краљевине Југославије. Међу важним хипотезама је и став да су војна, политичка, економска и друштвена дешавања у Санцаку током ратних година била условљена: политиком италијанских, немачких, хрватских и албанских окупационих власти; оружаним сукобима партизанских и четничких снага који су прерасли у немилосрдни грађански рат; сукобима четничког покрета и организованих муслиманских оружаних формација; великом економском заосталошћу и тешким социјалним наслеђем; политичком и културном непросвећеношћу становништва. Кандидат износи и хипотезу да је већинско српско и већинско муслиманско становништво Санцака на различите начине дочекало окупаторске трупе (као завојеваче и као ослободиоце) и да је то, у првим ратним месецима, одредило однос српских и муслиманских првака према окупацији и окупатору. У вези са тим је и хипотеза да је муслиманска елита у Санцаку, која је имала велики утицај на локално муслиманско становништво, после

капитулације Краљевине Југославије, исказивала видну политичку дезорјентисаност која је онемогућила дефинисање јасних политичких циљева и допринела колаборацији са окупатором. Међу хипотезама, на којима почива ово истраживање, налази се и став да су се партизански и четнички покрет у Санцаку развијали различитим интензитетом и на другачијим политичким и идеолошким основама, што је водило продубљивању сукоба. Кандидат износи и претпоставку да се партизански покрет супротстављао распарчавању простора Санцака и у складу са тим формирао своју организацију на том простору. Неке од хипотеза ових истраживања тичу се грађанског рата и његове не само идеолошке већ и етничко-верске димензије, као и настојања да Санцак буде „уређен“ као чист етнички простор.

Методe које ће се у истраживањима применити

Прилоком обраде теме „Санцак 1941-1943“ кандидат ће користити превасходно историјски метод. У мери у којој је то потребно ослониће се на методологију и истраживачке технике других друштвених и хуманистичких наука.

Своје анализе и закључке кандидат ће засновати превасходно на необјављеној архивској грађи похрањеној у више домаћих и страних архива - Војном архиву у Београду, Архиву Југославије у Београду, Архиву Србије у Београду, Архиву Црне Горе на Цетињу, Хисторијском музеју у Сарајеву, Archivio Ufficio Storico Stato Maggiore ell'Espertico у Риму као и у више, за наведену тему, важних локалних архивских институција попут архива у Ужицу, Новом Пазару, Краљеву, Беранима. Упоредо са необјављеним изворима пажња ће бити посвећена и објављеним колекцијама историјских извора, релевантној штампи и периодици, мемоаристици, историографској, правној, политиколошкој, војној литератури и публицистици.

Обимна и разуђена истраживања које кандидат планира да обави, сигурни смо, допринеће сабирању до сада не коришћених и мало коришћених историјских извора. Нова фактографија обогатиће наше досадашња знања о ратним временима у Санцаку. Спремност да архивска истраживања обави у више архивских институција у земљи и иностранству свакако ће „разбити“ затвореност приметну у постојећој литератури. Мишљења смо да ће „укрштање“ постојећих извора, критички однос према пропагандним садржајима ратне штампе и критичко вредновање постојеће литературе, допринети да ово истраживање досегне до рационалних и научних одговора на питања која садашњост поставља прошлости.

Очекивани резултати и научни допринос

Темељна истраживања, која кандидат Милутин Живковић планира да реализује у својој докторској дисертацији, свакако ће резултирати значајним научним доприносом. Очекујемо да истраживачки резултат, до кога ће кандидат досегнути, буде фактографски богат, по својој структури оригиналан, а по садржају сазнајно нов. Важност и актуелност теме захтевају од кандидата да критички претересе доступне изворе и постојећу литературу, истражи њене бројне „рукавце“ и понуди рационалну и целовиту слику ратних збивања на простору Санцака у годинама 1941 – 1943. Очекујемо да сложени сплет догађаја, о којима кандидат пише, буде прецизно сагледан а природа доминантних процеса критички анализирана и одмерена.

Закључак

Тема докторске дисертације коју предлаже колега Милутин Живковић истовремено је нова, актуелна и важна. Њена целовита обрада подразумева упоредно праћење политичких, војних, економских, социјалних, културних процеса који су одређивали тоталитет живота у Санцаку током ратних година 1941-1943. Важност историјског истраживања Санцака, као простора на коме се, у ратним годинама, у заоштреном облику, исказују разноврсна наслеђа и традиције, проговара историја нагомилана у слојевима, обрачунавају завађене нације, вере и идеологије, упоредо делују окупационе силе, квислиншке и колаборационистичке снаге и антифашистички покрети, је несумњива. Отуда научну обраду теме „Санцак 1941-1943“, коју у виду докторске дисертације предлаже колега Милутин Живковић, сматрамо не само добродошлом већ и потребном.

Имајући све наведено у виду слободни смо да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду препоручимо да прихвати наш позитиван реферат о докторској дисертацији „**Санцак 1941-1943**“ и колеги Милутину Живковићу одобри рад на њеној изради.

У Београду
03.03.2013.

Комисија

**Др Момчило Павловић, научни саветник,
Институт за савремену историју у Београду**

**Др Милан Терзић, виши научни сарадник,
Институт за стратеска истраживања у Београду**

**Др Мира Радојевић, доцент,
Филозофски факултет у Београду**

**Др Александар Животић, доцент,
Филозофски факултет у Београду**

**Др Љубодраг Димић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду
(ментор и писац реферата)**